

ROBERT PANKIEWICZ

ROZWÓJ SPOŁECZNO-GOSPODARCZY LUBLINA NA TLE MIAST WOJEWÓDZKICH POLSKI WSCHODNIEJ W LATACH 2012-2017

WPROWADZENIE

Rozwój społeczno-gospodarczy jest szerokim pojęciem obejmującym ogólnie tendencję rozwojową danego kraju, regionu czy jednostki terytorialnej, będącym przedmiotem zainteresowań wielu dyscyplin naukowych. W socjologii rozwój społeczny jest definiowany jako ciągły proces istotnych i nieodwracalnych przemian, jakim ulega dane społeczeństwo. W ekonomii rozwój gospodarczy oznacza jakościowe i strukturalne zmiany w gospodarce narodowej wynikające ze wzrostu gospodarczego (*Encyklopedia PWN*, 2006, t. III, s. 190).

Marciniak definiuje rozwój społeczny jako:

zmianę układu stosunków społecznych, struktury społeczeństwa, jego preferencji, społecznych kryteriów i zasad działalności, wzorców zachowań, postaw i świadomości służących doskonaleniu współżycia i współpracy ludzi i odpowiedniemu ich udziałowi w efektach rozwoju gospodarczego (2005, s. 360).

Według Nasiłowskiego rozwój gospodarczy to:

historyczny (długofalowy) proces takiej wewnętrznej, ekonomicznej i społecznej transformacji kraju, która doprowadza do powstania społeczeństwa poszukującego dróg poprawy swojej sytuacji gospodarczej i zorganizowanego w sposób umożliwiający i zachęcający obywateli do inwestowania w kapitał materialny, ludzki i intelektualny, niezbędny do nieprzerwanej jego akumulacji (2003, s. 350).

Rozwój społeczno-gospodarczy można analizować w wielu przenikających się i powiązanych aspektach: społecznym, gospodarczym, technicznym, technologicznym, przestrzennym, przyrodniczym, estetycznym, czasowym. Waga każdego z aspektów w zależności od okoliczności i warunków może być inna i ustalana jednorazowo (Kupiec, 1995, s. 20 n.).

Cechy opisujące rozwój społeczno-gospodarczy mają charakter ilościowy, jakościowy i strukturalny. Część cech jakościowych nie poddaje się kwantyfikacji (Smętowski, 2013, s. 140). Dlatego przy określaniu poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego wykorzystuje się zazwyczaj dane statystyczne.

Zasadnicze znaczenie w rozwoju społeczno-gospodarczym każdego kraju mają ośrodki miejskie, które stanowią podstawowe węzły gospodarcze i jednocześnie odgrywają kluczową rolę w systemie osadniczym kraju oraz poszczególnych jego regionów. W zależności od rangi w systemie osadniczym są one lokalnymi, regionalnymi lub krajowymi ośrodkami wzrostu, z których rozwój oddziałuje na otaczające obszary (Dej, 2016, s. 17). Rozwój gospodarczy miast wpływa na rozwój sąsiednich obszarów, a wielkość tego wpływu zależy w znacznym stopniu od rangi ośrodka. Miasta wojewódzkie są głównymi „lokomotywami” rozwoju społeczno-gospodarczego każdego regionu.

Rozwój regionu jest determinowany przede wszystkim poprzez pozytywne przekształcenia natury gospodarczej i społecznej na danym obszarze. Czynniki wpływające na poziom rozwoju społeczno-gospodarczego regionu są klasyfikowane według różnych kryteriów. Najczęściej jednak dzieli się je ze względu na: możliwość wpływu społeczności lokalnej i samorządu na dany czynnik (czynniki zależne i niezależne); uwarunkowania makro- i mikroekonomiczne wpływające na dany czynnik (wewnętrzne – endogeniczne i zewnętrzne – egzogeniczne) (Warczak, 2005, s. 113-114).

Czynniki niezależne to te, na które społeczność lokalna i samorząd nie mają wpływu. Należą do nich: lokalizacja (odległość od centrum, od przejścia granicznego, położenie w „bogatym regionie”), dostęp do funduszy (państwowych, unijnych). Czynniki zależne, związane z aktywnością władz lokalnych, są następujące: polityka podatkowa (ulgi i obniżki stawek maksymalnych podatków dla inwestorów i społeczności lokalnej), wydatki inwestycyjne budżetu gminy *per capita*, poziom infrastruktury komunalnej. Czynniki zależnymi od lokalnej społeczności są: poziom wykształcenia (odsetek ludzi z wyższym wykształceniem), obciążenie demograficzne ludności (odsetek ludzi w wieku nieprodukcyjnym), wyniki egzaminów na koniec edukacji.

Do czynników wewnętrznych (endogenicznych) wpływających na rozwój lokalny należy przede wszystkim potencjał społeczny i gospodarczy (zasoby we-

wewnętrzne). Rozwój endogeniczny opiera się w głównej mierze na wykorzystaniu wewnętrznych zasobów społeczno-ekonomicznych i środowiskowych do zaspokojenia potrzeb społeczności lokalnych. Zasoby endogeniczne stanowią potencjał własny obszarów, składający się z zespołu uwarunkowań wynikających z położenia obszaru (gminy) oraz cech zamieszkujących go mieszkańców.

Według Polskiej Agencji Rozwoju Przedsiębiorczości rozwój endogeniczny jest rozumiany jako „wzrost aktywności gospodarczej w oparciu o wewnętrzne przewagi konkurencyjne regionu lub danego obszaru” (*Angielsko-polski słownik*, 2002, s. 48).

Zewnętrzny (egzogeniczny) czynnikami wpływającymi na rozwój lokalny są głównie interwencja z zewnątrz (napływ inwestycji, środki wsparcia i pomocy itp.), mająca za zadanie pobudzić obszar, lub rozszerzająca się innowacja z obszarów wyższego rzędu (w hierarchii ekonomicznej). Rozwój gospodarczy regionu wynika z oddziaływania czynników wewnętrznych i zewnętrznych (Szewczuk, Kogut-Jaworska, Ziolo, 2011, s. 52-55).

Przedstawione powyżej wybrane zagadnienia związane z procesem rozwoju regionalnego stały się dla autora podstawą doboru zmiennych do dalszych badań. Wszystkie zmienne zostały zrelatywizowane poprzez odniesienie ich wartości do liczby mieszkańców.

1. CEL, DANE I METODYKA PRACY

Celem niniejszego artykułu jest analiza porównawcza poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego miast wojewódzkich Polski Wschodniej w ich granicach administracyjnych na podstawie wybranych cech diagnostycznych.

Do oceny poziomu rozwoju Białegostoku, Lublina, Kielc, Olsztyna i Rzeszowa wybrano dane i mierniki statystyczne, które charakteryzują miejscową gospodarkę i ludność. Materiał źródłowy do badań stanowiły dane z Banku Danych Lokalnych GUS (bdl.stat.gov.pl) za lata 2012 i 2017. Każda z analizowanych poniżej zmiennych diagnozujących wpływa pozytywnie – stymuluje, lub negatywnie – destymuluje rozwój społeczno-gospodarczy miasta lub regionu. Stymulanta (S) to taka zmienna, której wzrost wartości świadczy o wzroście poziomu opisywanego zjawiska. Destymulanta (D) to zmienna, której wzrost wartości świadczy o spadku poziomu zjawiska złożonego. Wybrane zmienne charakteryzujące rozwój społeczno-gospodarczy miast pogrupowano w trzech obszarach: sytuacja demograficzna, aktywność społeczno-gospodarcza, kondycja finansowa miasta.

Sytuację demograficzną miast scharakteryzowano, korzystając z następujących wskaźników:

- X1 – przyrost naturalny na 1000 mieszkańców (S),
- X2 – gęstość zaludnienia na 1 km² (S),
- X3 – wskaźnik obciążenia demograficznego (ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym) (D).

Obszar aktywności społeczno-gospodarczej miast opisano następującymi zmiennymi:

- X4 – udział ludności w wieku produkcyjnym (%) do ludności ogółem w danym mieście (S),
- X5 – poziom bezrobocia (stopa bezrobocia rejestrowego %) (D),
- X6 – przedsiębiorczość lokalna – mierzona liczbą podmiotów gospodarczych przypadających na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym (S),
- X7 – atrakcyjność inwestycyjna – mierzona liczbą podmiotów z udziałem kapitału zagranicznego (S).

Kondycję finansową analizowanych miast scharakteryzowano takimi zmiennymi, jak:

- X8 – dochody budżetów miast ogółem w zł *per capita* (S),
- X9 – dochody własne budżetów miast w zł *per capita* (S),
- X10 – dochody własne budżetów miast z tytułu udziału w podatku PIT w zł *per capita* (S),
- X11 – dochody własne budżetów miast z tytułu udziału w podatku CIT w zł *per capita* (S),
- X12 – wydatki budżetów miast ogółem w zł *per capita* (S),
- X13 – wydatki budżetów miast na oświatę i wychowanie w zł *per capita* (S),
- X14 – wydatki budżetów miast na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego w zł *per capita* (S).

Zebrany materiał został opracowany w pierwszej kolejności z użyciem metody opisowej i porównawczej, a w końcowej części – z wykorzystaniem znormalizowanej metody unitaryzacji zerowej. Wyniki badań zaprezentowano w tabelach.

1.1. SYNTETYCZNY MIERNIK UWZGLĘDNIAJĄCY METODĘ UNITARYZACJI ZEROWEJ

W celu ustalenia rankingu miast wojewódzkich Polski Wschodniej z punktu widzenia ich poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego wykorzystano wchodzący w skład porządkowania liniowego względny współczynnik rozwoju (Kukuła, 2014, s. 63-67), wyrażony wzorem:

$$W_i = \frac{\sum_{j=1}^m \alpha_j \cdot x_{ij}}{m}$$

gdzie: W_i – względny współczynnik rozwoju, m – liczba cech statystycznych branych pod uwagę w badaniu, α_j – waga j-jej zmiennej, x_{ij} – znormalizowanie metodą unitaryzacji wartości cech statystycznych branych pod uwagę w badaniu.

Jest to miara agregatowa, która stanowi średnią arytmetyczną ze zmiennych diagnostycznych sprowadzonych do porównywalności poprzez unitaryzację. Algorytm dla stymulant (S):

$$x_{ij} = \frac{x_{ij} - \min\{x_{ij}\}}{\max\{x_{ij}\} - \min\{x_{ij}\}}$$

Algorytm dla destymulant (D):

$$x_{ij} = \frac{\max\{x_{ij}\} - x_{ij}}{\max\{x_{ij}\} - \min\{x_{ij}\}}$$

Na podstawie przyjętych założeń, opisanych powyżej, autor dokonał syntetycznej oceny rozwoju społeczno-gospodarczego Białegostoku, Kielc, Lublina, Olsztyna i Rzeszowa.

2. WYNIKI BADAŃ I DYSKUSJA

Do analizy porównawczej sytuacji społeczno-gospodarczej miast wojewódzkich Polski Wschodniej skłonił autora obchodzony w 2017 r. jubileusz 700-lecia nadania praw miejskich dla Lublina. W XIV wieku prawa miejskie otrzymały również Olsztyn (w 1353 r.), Rzeszów (w 1354 r.) oraz Kielce (w 1364 r.). Najmłodszym z analizowanych miast jest Białystok, który uzyskał ten przywilej pod koniec XVII wieku (w 1692 r.).

2.1. SYTUACJA DEMOGRAFICZNA MIAST WOJEWÓDZKICH POLSKI WSCHODNIEJ

Istotną charakterystyką obecnej sytuacji demograficznej Polski jest utrzymujący się od 2012 r. ubytek rzeczywisty ludności. Lublin, z tempem ubytku ludności -2,3%, jest trzecim miastem w Polsce, którego liczba mieszkańców zmniejszyła się najbardziej w analizowanym okresie (większy ubytek ludności odnotowano tylko w Łodzi i Katowicach). Wysoką dynamikę zaobserwowano również w Kielcach, gdzie w ciągu ostatnich sześciu lat ubyło -2,1% populacji. W Olsztynie liczba ludności zmniejszyła się o -0,9%. Na drugim biegunie zmian ludnościowych znalazł się Rzeszów, w którym odnotowano największy wśród miast wojewódzkich w Polsce wzrost liczby ludności (4,2%), oraz Białystok – ze wzrostem 0,8% w analizowanym okresie (Tabela 1).

Tabela 1. Podstawowe dane demograficzne o ludności w miastach wojewódzkich Polski Wschodniej

Wyszczególnienie		Dane o ludności według miejsca zamieszkania (liczba osób)					
		Ludność ogółem w miastach		Ludność na 1 km ²		Przyrost naturalny na 1000 mieszkańców	
		2012	2017	2012	2017	2013	2017
Miasta województkie	Białystok	294 921	297 288	2888	2911	1,10	3,40
	Kielce	200 938	196 804	1833	1795	-1,30	-0,80
	Lublin	347 678	339 850	2358	2305	0,10	0,10
	Olsztyn	174 641	173 070	1977	1959	0,80	2,20
	Rzeszów	182 028	189 662	1564	1575	3,10	4,20
	Średnia	240 041	239 335	2124	2109	0,76	1,82

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS.

Pod względem gęstości zaludnienia w analizowanych miastach wzrost odnotowano w Białymstoku (+23 osoby) i Rzeszowie (+11 osób). Zwiększenie liczby ludności i gęstości zaludnienia na 1 km² wynikało z przyrostu naturalnego oraz z poszerzania granic administracyjnych tych miast. Największe spadki gęstości zaludnienia na 1 km² odnotowano w Lublinie (-53 osoby) i w Kielcach (-38 osób).

Miasta stolice skupiają znaczną liczbę mieszkańców danego województwa. Liderem jest Białystok, w którym na koniec 2017 r. mieszkało 25% ludności województwa podlaskiego. W Lublinie i Kielcach mieszkało około 16% mieszkańców tych województw, w Olsztynie – 12% ludności województwa warmińsko-mazurskiego, a w Rzeszowie – około 9% ludności podkarpackiego.

Tabela 2. Wskaźnik obciążenia demograficznego

Wyszczególnienie		Ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym		Dynamika zmian	
		2012	2017	2017/2012	
		liczba osób	liczba osób	liczba osób	%
Miasta województkie	Białystok	26,8	33,1	6,3	23,5
	Kielce	32,5	42,0	9,5	29,2
	Lublin	30,3	38,9	8,6	28,4
	Olsztyn	27,0	36,0	9,0	33,3
	Rzeszów	26,3	32,5	6,2	23,6
	średnia	28,6	36,5	7,9	27,6

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS.

Zmiany w strukturze populacji związane z wydłużaniem się średniej długości życia jednostek i spadkiem dzietności prowadzą do wzrostu wskaźnika obciążenia demograficznego. Wskaźnik obciążenia demograficznego informuje, ile osób w wieku poprodukcyjnym przypada na 100 osób w wieku produkcyjnym.

Wśród analizowanych miast najmniej obciążony demograficznie – zarówno w regionie, jak i w całej Polsce – jest Rzeszów, w którym na 100 osób w wieku produkcyjnym (18-59 lat kobiety, 18-64 lata mężczyźni) przypadało w 2017 roku 32,5 osoby w wieku poprodukcyjnym. Na zbliżonym poziomie obciążenia znajduje się Białystok (33,1 osoby). Kielce natomiast należą do ścisłej czołówki miast, które są obciążone demograficznie najbardziej w kraju. Należy podkreślić, że w analizowanych miastach, w latach 2012-2017, liczba osób, które nabyły prawa emerytalne, zwiększyła się średnio o 27,6% w przeliczeniu na 100 osób w wieku produkcyjnym.

2.2. OBSZAR AKTYWNOŚCI SPOŁECZNO-GOSPODARCZEJ

Trójdzielny podział wieku według tzw. kryterium ekonomicznego umożliwia – oprócz oszacowania skali przyrostu bądź ubytku zasobów pracy – również ocenę zaawansowania procesu starzenia się mieszkańców (Tabela 3).

Tabela 3. Ludność w wieku przedprodukcyjnym (17 lat i mniej), produkcyjnym i poprodukcyjnym według miejsca zamieszkania

Wyszczególnienie (miasta wojewódzkie)	Liczba ludności					
	w wieku przedprodukcyjnym		w wieku produkcyjnym		w wieku poprodukcyjnym	
	2012	2017	2012	2017	2012	2017
Białystok	49 573 16,8%	51 843 17,4%	193 523 65,6%	184 411 62,0%	51 825 17,6%	61 034 20,5%
Kielce	31 410 15,6%	31 025 15,8%	127 913 63,7%	116 763 59,3%	41 615 20,7%	49 016 24,9%
Lublin	56 314 16,2%	56 905 16,7%	223 582 64,3%	203 763 60,0%	67 782 19,5%	79 182 23,3%
Olsztyn	28 704 16,4%	29 737 17,2%	114 934 65,8%	105 361 60,9%	31 003 17,8%	37 972 21,9%
Rzeszów	31 375 17,2%	34 648 18,3%	119 322 65,6%	116 960 61,7%	31 331 17,2%	38 054 20,1%

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS.

W analizowanym okresie widoczne jest zmniejszenie zasobów siły roboczej dostępnej do wykorzystania w gospodarce i zwiększenie udziału osób starszych w społeczeństwie. Udział osób w wieku przedprodukcyjnym w poszczególnych miastach w latach 2012-2017 utrzymywał się na zbliżonym poziomie. Niepokojące jest jednak zmniejszenie udziału osób w wieku produkcyjnym i zwiększenie udziału osób w wieku poprodukcyjnym. Największe zmiany w tych przedziałach wystąpiły w Olsztynie, w którym udział osób w wieku produkcyjnym zmniejszył się o 4,9%, a osób w wieku poprodukcyjnym zwiększył się o 4,2% w analizowanym okresie. W Lublinie te wielkości wyniosły odpowiednio: 4,2% oraz 3,8%. Najbardziej obciążonym demograficznie miastem są Kielce, które w 2017 r. zamieszkiwało 24,9% osób w wieku poprodukcyjnym, 59,3% w wieku produkcyjnym i 15,8% osób do siedemnastego roku życia.

Kolejnym czynnikiem decydującym o możliwościach rozwojowych jest poziom bezrobocia. Bezrobocie należy zaliczyć do głównych problemów społeczno-gospodarczych każdego regionu ze względu na trwałość tego zjawiska, jego rozmiary i społeczne konsekwencje.

Tabela 4. Stopa bezrobocia rejestrowanego

Wyszczególnienie		Stopa bezrobocia rejestrowanego (%)			
		ogółem		ogółem (Polska = 100)	
		2012	2017	2012	2017
Polska		13,4	6,6	100,0	100,0
Miasta	Białystok	13,3	7,0	99,3	106,1
	Kielce	10,7	5,8	79,9	87,9
	Lublin	9,9	6,2	73,9	93,9
	Olsztyn	8,4	4,5	62,7	68,2
	Rzeszów	8,1	5,4	60,4	81,8
Statystyka opisowa	odch. standardowe	2,1	0,9	15,7	14,1
	średnia	10,1	5,8	75,2	87,6
	mediana	9,9	5,8	73,9	87,9
	minimum	8,1	4,5	60,4	68,2
	maksimum	13,3	7,0	99,3	106,1
	max/min	1,6	1,6	1,6	1,6
	wsp. zmienności	21%	16%	21%	16%

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS.

Miasta wojewódzkie Polski Wschodniej charakteryzują się największą stopą bezrobocia w Polsce (Tabela 4). Niechlubnym liderem w 2017 r. był Białystok, w którym stopa bezrobocia rejestrowego stanowiła 106,1% średniej stopy bezrobocia w całej Polsce. Stopa bezrobocia w Białymstoku (7,0%) była 1,5-krotnie wyższa ($\text{max}/\text{min} = 1,6$) od stopy bezrobocia w Olsztynie (4,5%), w którym w 2017 r. była najkorzystniejsza sytuacja pod kątem znalezienia pracy z analizowanych miast.

Istotnym wyzwaniem dla rządzących miastami wojewódzkimi Polski Wschodniej jest wspieranie przedsiębiorczości regionalnej w celu tworzenia nowych miejsc pracy tak, aby posiadany potencjał ludzki był lepiej wykorzystany. Miasta powinny podjąć działania, które mają na celu promocję przedsiębiorczości wśród mieszkańców, wspieranie istniejących firm oraz przyciąganie inwestorów.

Czynnikiem decydującym o rozwoju gospodarczym miasta jest przedsiębiorczość osób je zamieszkujących. O poziomie przedsiębiorczości decyduje ilość zarejestrowanych firm przypadających na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym, co przedstawia Tabela 5.

Tabela 5. Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru

Wyszczególnienie 2012		Podmioty wpisane do rejestru na 1000 ludności		Podmioty na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym	
		2012	2017	2012	2017
Miasta	Białystok	109,9	119,1	167,5	182,0
	Kielce	142,0	146,6	223,1	247,1
	Lublin	121,7	133,5	189,2	222,7
	Olsztyn	127,2	134,6	193,2	221,1
	Rzeszów	123,1	145,5	187,8	236,0
Statystyka opisowa	odch. standardowe	12	11	20	25
	średnia	125	136	192	222
	mediana	123	135	189	223
	minimum	110	119	167	182
	maksimum	142	147	223	247
	max/min	1,3	1,2	1,3	1,4
	wsp. zmienności	9%	8%	10%	11%

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS.

Również i pod tym względem Białystok wypada najgorzej wśród analizowanych miast Polski Wschodniej – ze 182 podmiotami na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym. Najbardziej przedsiębiorczy są mieszkańcy Kielc oraz Rzeszowa,

w których wskaźnik ten wynosi odpowiednio 247,1 oraz 236 podmiotów na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym. W Lublinie i Olsztynie wskaźnik ten kształtował się na zbliżonym poziomie – 222 podmioty na 1000 mieszkańców.

Wschodnia część Polski jest również najmniej atrakcyjna pod kątem inwestycyjnym dla kapitału zagranicznego (Tabela 6). Olsztyn, Kielce, Białystok, Rzeszów i Lublin to miasta o najniższej w Polsce liczbie podmiotów z kapitałem zagranicznym, najmniejszej wartości zainwestowanego kapitału zagranicznego zarówno ogółem, jak i przypadającego na jednego mieszkańca miasta. Najbardziej atrakcyjny inwestycyjnie dla kapitału zagranicznego w regionie wschodnim jest Lublin, w którym wartość zainwestowanego kapitału w 2016 r. wynosiła 541,5 mln zł, a liczba podmiotów z kapitałem zagranicznym była ponad czterokrotnie wyższa w porównaniu z Kielcami. Jednak największe inwestycje zagraniczne na jednego mieszkańca odnotowano w Rzeszowie i były one ponad 2,5-krotnie wyższe niż w Białymstoku.

Tabela 6. Podmioty z udziałem kapitału zagranicznego

Wyszczególnienie		Liczba podmiotów z kapitałem zagranicznym		Wartość kapitału zagranicznego (w mln zł)		Kapitał zagraniczny na jednego mieszkańca w wieku produkcyjnym (w zł)	
		2012	2016	2012	2016	2012	2016
Miasta wojewódzkie	Białystok	91	100	130,2	231,3	673	1238
	Kielce	83	69	482,0	362,9	3768	3050
	Lublin	186	245	484,9	541,5	2169	2616
	Olsztyn	67	57	bd	bd	bd	bd
	Rzeszów	95	152	337,5	380,4	2828	3249
Statystyka opisowa	odch. standardowe	47	77	167	127	1302	906
	średnia	104	125	359	379	2360	2538
	mediana	91	100	410	372	2499	2833
	minimum	67	57	130	231	673	1238
	maksimum	186	245	485	542	3768	3249
	max/min	2,8	4,3	3,7	2,3	5,6	2,6
	wsp. zmienności	45%	62%	47%	34%	55%	36%

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS.

Należy jednak zaznaczyć, że w analizowanym okresie w Rzeszowie liczba firm z kapitałem zagranicznym zwiększyła się o 60%. W Lublinie ten wzrost wyniósł prawie 32%, natomiast Kielce odnotowały zmniejszenie liczby firm z kapitałem zagranicznym o 17%.

2.3. KONDYCJA FINANSOWA ANALIZOWANYCH MIAST

Na sytuację finansową miasta składają się uzyskiwane z różnych tytułów dochody i subwencje oraz wydatki na realizację zadań własnych i zleconych.

Analizując dochody ogółem na jednego mieszkańca miast wojewódzkich Polski Wschodniej w latach 2012 i 2017 jest widoczny ich wzrost, jednak zróżnicowany przestrzennie, co przedstawia Tabela 7. Najbardziej wzrosły dochody ogółem w Olsztynie i Lublinie, odpowiednio ponad 38% i 36%, a najmniej w Białymstoku – o prawie 21%. W Kielcach i Rzeszowie dynamika dochodów ogółem wyniosła 26-27%.

Tabela 7. Dochody miast na prawach powiatu na jednego mieszkańca

Wyszczególnienie	Dochody miast na prawach powiatu na jednego mieszkańca w 2012 roku						
	Dochody ogółem (DO) (w zł)	Dochody własne (DW) (w zł)	Udział DW w DO (w %)	Dochody z PIT (w zł)	Udział PIT w DW (w %)	Dochody z CIT (w zł)	Udział CIT w DW (w %)
Białystok	4967,58	2599,67	52,33	894,90	34,42	48,14	1,85
Kielce	4874,69	2556,44	52,44	977,73	38,25	62,15	2,43
Lublin	4417,37	2389,52	54,09	974,00	40,76	71,05	2,97
Olsztyn	4743,39	2514,30	53,01	1057,68	42,07	71,38	2,84
Rzeszów	4863,29	2344,50	48,21	968,55	41,31	92,85	3,96
	Dochody miast na prawach powiatu na jednego mieszkańca w 2017 roku						
Białystok	6005,48	2921,28	48,64	1209,05	41,39	59,29	2,03
Kielce	6216,60	3125,16	50,27	1329,20	42,53	68,15	2,18
Lublin	6013,94	3116,15	51,82	1313,16	42,14	93,69	3,01
Olsztyn	6559,30	3327,00	50,72	1386,80	41,68	61,17	1,84
Rzeszów	6145,78	3052,91	49,67	1326,38	43,45	126,92	4,16
	Dynamika zmian dochodów miast na jednego mieszkańca w latach 2012-2017						
Wyszczególnienie	Dynamika dochodów ogółem	Dynamika dochodów własnych		Dynamika dochodów z PIT		Dynamika dochodów z CIT	
Białystok	20,89	12,37		35,10		23,17	
Kielce	27,53	22,25		35,95		9,65	
Lublin	36,14	30,41		34,82		31,86	
Olsztyn	38,28	32,32		31,12		-14,30	
Rzeszów	26,37	30,22		36,95		36,69	

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS.

Zróznicowana była również dynamika dochodów własnych miast. W tej kategorii dochodów na jednego mieszkańca największy przyrost został odnotowany w Olsztynie (32,32%), Lublinie (30,41%) i Rzeszowie (30,22%), a najmniejszy – w Białymstoku (12,37%). Widoczny jest jednak w analizowanym okresie spadek udziału dochodów własnych w dochodach ogółem.

We wszystkich miastach dynamika dochodów z podatku dochodowego od osób fizycznych (PIT) na jednego mieszkańca w analizowanym okresie kształtowała się na poziomie 31%-37%, a ich udział w dochodach własnych za 2017 r. kształtował się na poziomie 41%-43%.

Udział podatku dochodowego od osób prawnych w dochodach własnych w poszczególnych miastach był niewielki i pozostał na tym samym poziomie, z wyjątkiem Olsztyna, gdzie odnotowano jednoprocenowy jego spadek. Zróznicowana była jednak dynamika dochodów od osób prawnych w poszczególnych miastach. W Olsztynie odnotowano spadek dochodów z podatku CIT na jednego mieszkańca o ponad 14%, natomiast w Rzeszowie i Lublinie dochody z tego podatku wzrosły odpowiednio o prawie 32% i 37%.

Tabela 8. Wydatki miast na prawach powiatu na jednego mieszkańca w latach 2012-2017

Wyszczególnienie		Wydatki na jednego mieszkańca (w zł)					
		ogółem		w Dziale 801: Oświata i wychowanie		w Dziale 921: Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego	
		2012	2017	2012	2017	2012	2017
Miasta	Białystok	5149,68	6379,05	1746,82	2054,51	103,27	109,09
	Kielce	5433,06	6428,23	1497,58	1690,66	157,04	149,85
	Lublin	4710,80	6202,85	1555,86	1793,69	200,79	290,98
	Olsztyn	4608,76	6216,00	1560,36	2001,95	126,50	104,70
	Rzeszów	5086,64	6337,00	1793,98	2070,31	82,58	102,78
Wyszczególnienie		Dynamika wydatków miast na jednego mieszkańca w latach 2012-2017 (w %)					
		dynamika wydatków ogółem		dynamika wydatków na oświatę i wychowanie		dynamika wydatków na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego	
Miasta	Białystok	23,87		17,61		5,63	
	Kielce	18,32		12,89		-4,58	
	Lublin	31,67		15,29		44,92	
	Olsztyn	34,87		28,30		-17,23	
	Rzeszów	24,58		15,40		24,46	

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS.

Analizując wydatki ogółem w przeliczeniu na jednego mieszkańca miast wojewódzkich Polski Wschodniej (Tabela 8) należy stwierdzić, że najbardziej wzrosły one w analizowanym okresie w Olsztynie (o około 35%) i Lublinie (o prawie 32%). Najmniejszą dynamikę odnotowano w Kielcach (około 18%). Dynamika wydatków na oświatę i wychowanie w przeliczeniu na jednego mieszkańca wyniosła od około 15% w Rzeszowie do ponad 28% w Olsztynie. Największe różnice w analizowanych miastach wystąpiły w dynamice wydatków na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego. W Olsztynie wydatki te zmniejszyły się w ciągu pięciu lat o ponad 17%, a w Kielcach – o 4,5%; w Lublinie w tym samym okresie wzrosły o około 45% w przeliczeniu na jednego mieszkańca miasta, a w Rzeszowie – o ponad 24%. Najwyższy w 2017 r. udział wydatków na oświatę w wydatkach ogółem w przeliczeniu na jednego mieszkańca odnotowano w Rzeszowie (32,7%), w Białymstoku i Olsztynie (32,2%), a najmniejszy w Kielcach (26,3%).

W czterech miastach (zarówno w 2012, jak i 2017 roku) wydatki ogółem były większe niż dochody ogółem w przeliczeniu na jednego mieszkańca. W 2012 roku deficyt ten był najwyższy w Kielcach i wyniósł 11,5%, a w 2017 roku – w Białymstoku, w którym wydatki były większe od dochodów o 6,2%. Nadwyżka dochodów nad wydatkami w przeliczeniu na jednego mieszkańca w całym analizowanym okresie wystąpiła w Olsztynie, gdzie udział wydatków w dochodach obniżył się z 97% do 95%.

PODSUMOWANIE

Do syntetycznej analizy i oceny rozwoju społeczno-gospodarczego Białegostoku, Kielc, Lublina, Olsztyna i Rzeszowa autor przyjął, że wszystkie wcześniej wymienione zmienne (od X1 do X14) mają taką samą wagę. Zmienne diagnostyczne dotyczące rozwoju społeczno-gospodarczego zostały podzielone na stymulanty (S) oraz destymulanty (D).

Na podstawie przyjętych założeń opisanych w części metodologicznej autor dokonał syntetycznej oceny rozwoju społeczno-gospodarczego Białegostoku, Kielc, Lublina, Olsztyna i Rzeszowa. Uzyskane wyniki przedstawia Tabela 9.

Tabela 9. Wartości względnego wskaźnika poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego i pozycja danego miasta w rankingu w 2012 i 2017 roku

Miasto wojewódzkie Polski Wschodniej	Wskaźnik W_i	Miejsce w rankingu	2012		2017	
			Wskaźnik W_i	Miejsce w rankingu	Wskaźnik W_i	Miejsce w rankingu
Białystok	0,504	2	0,399	4		
Kielce	0,434	5	0,340	5		
Lublin	0,485	3	0,483	3		
Olsztyn	0,465	4	0,500	2		
Rzeszów	0,538	1	0,576	1		

Źródło: Opracowanie własne.

Analiza przedstawionych w powyższej tabeli wartości względnego współczynnika poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego W_i , otrzymanych w wyniku nieważonych średnich wartości znormalizowanych metodą unitaryzacji zmiennych X_1, X_2, \dots, X_{14} , lokuje Lublin na trzecim miejscu w regionie wschodnim.

Liderem w wykorzystaniu posiadanego potencjału i koniunktury gospodarczej jest Rzeszów, który uzyskał najwyższą wartość współczynnika – zarówno w 2012, jak i 2017 roku. Na drugim miejscu (z czwartego) znalazł się Olsztyn, a Lublin utrzymał w analizowanym okresie trzecie miejsce. Na niekorzyść Lublina, w porównaniu z Rzeszowem i Olsztynem, wpłynęła przede wszystkim gorsza sytuacja demograficzna miasta – niewielki przyrost naturalny, większe obciążenie demograficzne, większe bezrobocie oraz gorsza kondycja finansowa w przeliczeniu na jednego mieszkańca.

Na drugim biegunie znalazły się Kielce i Białystok, w których widoczna jest stagnacja gospodarcza. W miastach tych występuje diametralnie różna sytuacja demograficzna, która nie przekłada się na aktywność społeczno-gospodarczą. Białystok, mimo dobrej sytuacji demograficznej, nie jawi się jako korzystna lokalizacja dla prowadzenia działalności gospodarczej i jest pomijany przez biznes krajowy i inwestorów zagranicznych, podobnie jak Kielce.

Rozwojowi społeczno-gospodarczemu w Polsce towarzyszą procesy polaryzacji przestrzennej, tj. rosną różnice rozwojowe pomiędzy obszarami bogatymi lub bogaczącymi się a obszarami biednymi. Pierwsze rozwijają się dzięki wykorzystaniu swojego potencjału i koniunktury gospodarczej, natomiast drugie z różnych przyczyn pozostają w stagnacji. Zjawisko to jest widoczne również w miastach wojewódzkich Polski Wschodniej, gdzie różnice w rozwoju poszczególnych miast z roku na rok stają się coraz większe.

BIBLIOGRAFIA

- Angielsko-polski słownik terminologiczny programów rozwoju regionalnego, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2002.
- DEJ M. (red.) (2016), Raport o stanie polskich miast 2016. Rozwój gospodarczy, Instytut Rozwoju Miast, Kraków.
- Encyklopedia PWN (2006), t. I-III, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- KUKUŁA K. (2014), Budowa rankingu województw ze względu na poziom wyposażenia technicznego rolnictwa w Polsce, Warszawa, Wiadomości Statystyczne, nr 7.
- KUPIEC L. (1995), Rozwój społeczno-gospodarczy, Dział Wydawnictw Filii UW w Białymstoku, Białystok, s. 23-31.
- KUPIEC L. (2008), Jaki rozwój? Rozwój regionalny a rozwój zrównoważony, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok, s. 31-39.
- MARCINIAK S. (red.) (2005), Makro- i mikroekonomia. Podstawowe problemy, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- NASIŁOWSKI M. (2003), System rynkowy. Podstawy mikro- i makroekonomii, Wyd. Key Text, Warszawa.
- SMĘTKOWSKI M. (2013), Rozwój regionów i polityka regionalna w krajach Europy Środkowo-Wschodniej w okresie transformacji i globalizacji, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- SZEWCZUK A., KOGUT-JAWORSKA M., ZIOŁO M. (2011), Rozwój lokalny i regionalny. Teoria i praktyka, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa.
- WARCZAK M. (2015), Endogeniczne i egzogeniczne czynniki rozwoju gospodarczego z perspektywy finansów gminy, Współczesna Gospodarka, nr 4.

ROZWÓJ SPOŁECZNO-GOSPODARCZY LUBLINA
NA TLE MIAST WOJEWÓDZKICH POLSKI WSCHODNIEJ
W LATACH 2012-2017

Streszczenie

Miasta wojewódzkie odgrywają zasadniczą rolę w rozwoju społeczno-gospodarczym każdego regionu. Skupiają one większość aktywności gospodarczej i społecznej regionu. Rozwój gospodarczy miast wpływa na rozwój sąsiednich obszarów, a wielkość tego wpływu zależy w dużej mierze od rangi ośrodka. Celem artykułu jest analiza porównawcza poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego miast wojewódzkich Polski Wschodniej na podstawie wybranych cech diagnostycznych (zmiennych). Materiał źródłowy do badań stanowiły dane z Banku Danych Lokalnych GUS za lata 2012 i 2017.

Słowa kluczowe: rozwój społeczno-gospodarczy; miasta wojewódzkie Polski Wschodniej; czynniki rozwoju społeczno-gospodarczego.

THE SOCIAL-ECONOMIC DEVELOPMENT OF LUBLIN
IN RELATION TO VOIVODSHIP CITIES OF EASTERN POLAND
IN THE YEARS 2012-2017

Summary

Voivodship cities play a key role in the social-economic development of each region. They focus most of the economic and social activity of the region. The economic development of cities affects the development of neighboring areas, and the magnitude of this impact depends to a large extent on

the importance of the center. The aim of the article is a comparative analysis of the level of social-economic development of voivodship cities of Eastern Poland, based on selected diagnostic features (variables). The source material for the study was data from the Local Data Bank (Statistical Central Office, GUS) for the years 2012 and 2017.

Key words: social-economic development; voivodship cities of Eastern Poland; factors of social-economic development.